

ПРОГРАМСКИ ОДБОР

Др Александар Наумов (Венеција)
Др Ангелики Деликари (Солун)
Др Изабела Лис Вјелгош (Познањ)
Др Георгиос Нектариос Лоис (Патра)
Др Димитар Пеев (Берлин)
Др Валентина Гулевска (Битољ)
Др Бранко Горгиев (Ниш)
Др Ивица Живковић (Ниш)
Др Кристина Митић (Ниш), секретар
Др Драгиша Бојовић (Ниш), председник

ВИЗАНТИЈСКО-СЛОВЕНСКА ЧТЕНИЈА III

Зборник радова са Међународне научне конференције,
одржане 23. новембра 2019. године на Универзитету у Нишу

Уредници

Драгиша Бојовић
Кристина Митић

Центар за византијско-словенске студије Универзитета у Нишу
Међународни центар за православне студије, Ниш
Центар за црквене студије, Ниш

2020.

Бојан Томић

Универзитет у Београду

Институт за мултидисциплинарна истраживања

Међународни центар за православне студије, Ниш

e-mail: bojantomic@imsi.rs

Милица Томић

Београд – Србија

e-mail: tomic.milica.bg@gmail.com

ТРАДИЦИЈА ИСТРАЖИВАЊА СВЕТЛОСТИ И НОВ ПОТЕНЦИЈАЛ¹

Апстракт: Тенденција спајања прошлих и садашњих истраживања светлости са догађајима који ће имати импликације у будућности презентована је у овом раду. Ослањањем на богату традицију истраживања светлости издвојене су одговарајуће теме, које су подељене у четири целине: Ране цивилизације, Јудео-хришћанска цивилизација, Личности и Стара српска књижевност. Претходно конципирано интердисциплинарно повезивање науке, културе и теологије сада је допуњено и доведено у везу са међународним Даном светлости који је установљен 2017. године. Такав обједињен садржај представља потенцијал за савремена истраживања, теорију и праксу, као и за презентацију.

Кључне речи: светлост, Дан светлости, ране цивилизације, јудео-хришћанска цивилизација, стара српска књижевност

Увод

„Светлост, која је свепрожимајући елемент средњовековне културе и *sui generis* негирање мрачних епитета, једна је од најзначајнијих тема историје човечанства. Византијска цивилизација као (следствени) наставак античке јелинске (грчке) и римске цивилизације је највећи културни узлет достигла у усменој, писаној и визуелној артикулацији о светлости – у икони и учењу о нествореној светлости.

Исихазам и светлост су созерцатељни (теоријски), уметнички, практични, те ултимативни домети иконолошког, симболичког и визуелног.”²

Циљ овог рада је двојаки. Примарни циљ је промовисање савремене презентације јудео-хришћанске традиције поимања светлости. Он усмерава на одлике

1 Рад је финансиран од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије кроз институционално финансирање Института за мултидисциплинарна истраживања Универзитета у Београду (Уговор бр. 451-03-68/2020-14/200053) .

2 Томић, Томић 2014.

начина живота народа који баштине ову традицију и неодвојив је од карактеристика историјског развоја јудео-хришћанске, као и других цивилизација. Његова ширина је само полазно назначена. Истраживање светлости кроз историју се не може ограничити са дисциплинарних позиција. Између осталих, оно спаја цео теолошки курикулум укључујући библистичке, литургијске, патристичке, догматске и историјске студије.

Секундарни циљ је рекапитулација и реактуелизација истраживања и предлога објављених у часопису *Црквене студије* из 2014. године поводом најаве *Међународне године светлости и технологија базираних на светлости 2015*. Модуси и оквири доприноса теолога, историчара, истраживача старе књижености као и осталих заинтересованих стваралаца образложени су у том раду. Актуелност проглашења *Међународног дана светлости 2017*. године и одржавање ове манифестације у следећуће две године изнова се наметнуло као погодна прилика за деловање у наредном периоду.

Година светлости и Дан светлости

Међународна година светлости и светлосних технологија 2015. Генерална скупштина Уједињених нација је на 68. заседању, децембра 2013. године, усвојила резолуцију којом је прогласила 2015. годину Међународном годином светлости и технологија базираних на светлости.³ Манифестација је свечано отворена 19. јануара 2015. године. До затварања, 4. фебруара 2016. године, остварен је утицај у 147 земаља на свим континентима, а преко 13000 разноврсних активности је организовано.⁴

Међународни дан светлости. Непосредно након успешно реализоване *Међународне године светлости*, током 2016. и 2017. године УНЕСКО је припремио и усвојио резолуцију којом се подржава организовање *Међународног дана светлости*.⁵ Почев од 2018. године, дан 16. мај проглашен је *Међународним даном светлости*. Континуитет у одржавању ове манифестације предвиђен је са циљем да се постигне годишњи фокус на светлости у свим аспектима њеног манифестовања, односно коришћења – у науци, медицини, комуникацијама и енергетици, технологији, култури, уметности, образовању, одрживом развоју... У 2019. години ова манифестација је постигла велик успех окупивши преко 1,7 милиона људи на преко 600 организованих догађаја у 70 земаља.⁶ У 2020. години предвиђено је организовање још већег броја активности, а фокус је на одрживом развоју и откривању на који начин уметност и култура које укључују светлост (*light art and culture*) могу обогатити друштво.⁷

Традиција казивања о светлости

Традиција казивања о светлости је многострано сигнификантна у разумевању развојних различитих цивилизација. У теолошком смислу истраживање светлости је, као и њено созерцање, неописиво живо, мистеријско, прожимајуће и непрекинуто. Као и кроз сваку епоху која ово казивање и ову животодавну стварност поново открива, данас се она показује ништа мање интересантна и ништа мање актуелна него што је била вековима уназад. Такође, препознаје се и колико је мотив светлости повезујући.

3 SPIE 2016.

4 Исто.

5 *International Day of Light* 2017.

6 *International Day of Light* 2019.

7 Исто.

Три студије сарадника Центра објављене у протеклих 10 година могу послужити као пример претходно реченом. Професор Драгиша Бојовић је у саопштењу са конференције *Византијско-словенска чтенија II* на примеру истраживања порекла симболике сунца код Доментијана то демонстрирао.⁸ „Рецепција светоотачке мисли у старој српској књижевности креће се од оних мотива, који означавају појаве потпуно иманентне монашком животу или понашању хришћана, до сложене теолошке мисли и естетике, у којој симболика сунца заузима екстремно важно место и припада ширем систему симболике светлости (...) У том спектру посебно место припада естетици светлости, коју Доментијан изграђује на богатом патристичком наслеђу, и сунцу као њеном најзначајнијем симболу.”⁹

Предраг Петровић је разматрао симболизам светлости не одвајајући га од богослужбеног симболизма и личности Христове.¹⁰ Старозаветни и новозаветни појам светлости, христологија, еклесиологија, обреди и свештене тајне, прожимају се.¹¹ Символ просветљења за Дионисија Ареопажита увод је у сва каснија *светловодства*.¹² Реферисана сведочанства јеванђелиста, апостола, отаца Цркве попут светог Јована Богослова, апостола Павла, Игњатија Богоносца, Иринеја Лионског, Леонтија Цариградског, Дионисија Ареопажита, Григорија Богослова, поткрепљују (утврђују) ову позицију.¹³

„Дионисијеву симболичну визију јерархијског постојања твари карактерише и божанско а самим тим и еклесиолошко порекло нестворене светлости, што је уствари органски повезано са јовановским и павловским виђењем појма светлости, што ће рећи да обредни симболизам показује да не постоји ништа тварно, што није повезано са својим узроком постојања (архетипом). (...) Симболизам светлости природан је Цркви, зато што Христос себе али и своје следбенике светлоименује (Јн. 8,12 и Мт. 5,14).“¹⁴

Интердисциплинарно повезивање науке, културе и теологије у оквиру *Међународне године светлости*, чије су могућности анализирани у часопису *Црквене студије* обилује модалитетима повезивања.¹⁵ Култура, у овом случају, је чинилац, који указује на међуутицаје и кореспонденцију идеја. Дијалог се одвија по питању културног наслеђа, еклесијалне тематике уметничких дела, религиозног и теолошког у култури, те промене културних парадигми.¹⁶

Теме

Да би се указало на релевантност коју светлост поседује за отварање нових модуса рада и размишљања, издвојене су четири тематске целине и одговарајући списак тема. Број тематских целина и тема овим није исцрпљен и пожељно га је допуњавати.

Прва тематска целина је из окриља историје науке, уметности и религије, те антропологије, етнологије и археологије, и односи се на различите цивилизације које су имале узлет, зенит и гашење током историје. Друга целина је спецификум јудео-хришћанске цивилизације, док се трећа тиче историјских личности у чијим животима је светлост била доминантан мотив – научни, исповедни, хеуристички.¹⁷ Четврта тематска

8 Бојовић 2019.

9 Исто.

10 Петровић 2010, 50–51, 83–85.

11 Исто.

12 Исто, 51.

13 Исто, 83, 84.

14 Исто, 83–84.

15 Томић, Томић 2014.

16 Исто.

17 Тезе су настале на основу претходних излагања.

целина посебно је усмерена ка плодотворној групи истраживача Центра која је посвећена србистици. Тематске целине и издвојене теме су следеће:

I Ране цивилизације:

- Естетика сјајности у старом веку
- Археоастрономија и археоминералологија
- Сунчев диск, ореол, нимбус, мандорла
- Прото типови ореола

II Јудео хришћанска цивилизација

- Светлост као конституент кључних догађаја јеврејске историје
- Светлост код Есена
- Учења неоплатоничара о светлости
- Учење светих отаца о светлости
- Исихазам
- Исихастички карактер иконографије
- Почети експерименталне науке
- Модерна и савремена исихастичка традиција

III Личности

У оквиру ове целине првенствено треба издвојити Личност Господа Исуса Христа, Светлост од Светлости (Φῶς ἐκ Φωτός) која све људе осветљава (Јн. 1, 9)¹⁸, која себе и своје следбенике светломенује (Јн. 8, 12; Мт. 5, 14)¹⁹.

- Авраам
- Мојсије
- Апостол Павле
- Плотин
- Свети оци 4. века (Василије Велики, Григорије Ниски, Григорије Богослов, Јован Златоусти)
- Дионисије Псеудо Ареопagit
- Симеон Нови Богослов
- Експериментатори 13. века (Роберт Гросетесте, Роџер Бекон, Витело, Џон Пекам, Теодорик од Фрајбурга, Никола Орезмо)
- Исак Њутн
- Михајло Пупин
- Павле Флоренски

IV Стара српска књижевност

- Просветљење, озарење
- Боговиђење

Томић 2015.

Томић, Томић 2014.

18 Томић, Томић 2014.

19 Петровић 2010, 84.

- Тајник виђења
- Умно Сунце
- Доментијанова естетика божанске светлости
- Витез
- Свети ратник
- Небески коњаник
- Злато и сребро у народној књижевности

Могућности

Уколико дође до реализације предлога међу сарадницима три Центра, истраживања би могла имати утицајнији *input*. Он може бити како организациони допринос, тако и релевантан синхронизам актуелним природно научним и технолошком иновацијама. Предложена актуелизација и промоција истраживања добијају потпору која је умрежена, подстицајна и интерагујућа, и улазе у оквир који је по својим карактеристикама атрактиван, научно-популаран, институционалан и међународни.

Закључак

Истраживање светлости и данас има велик потенцијал. Перманентно је заступљено у црквеним студијама, а истраживачи сад имају прилику да јудео-хришћанску традицију поимања светлости актуелизују и популаризују. Као смернице, издвојене су четири тематске целине и одговарајући списак тема у којима је иманентна светлост. Заинтересованост за ове теме указује на то да је светлост и конституент нових развоја. Културно наслеђе, еклисијална тематика уметничких дела, религиозно и теолошко у култури и промена културних парадигми неке су од области културе у којима је претпостављен (даљи) дијалог.

Литература

Бојовић, Д. (2019): *Доментијан и свети Јован Златоусти: симболика сунца. Византијско-словенска чтенија II*, Зборник радова са Међународне научне конференције, одржане 24. новембра 2018. године на Универзитету у Нишу, Бојовић, Д., Митић, К. (ур.), Ниш: Центар за византијско-словенске студије Универзитета у Нишу; Међународни центар за православне студије; Центар за црквене студије, 225-231.

International Day of Light (2017): *Background*. <https://www.lightday.org/background> (приступљено 14.04.2020)

International Day of Light (2019): *IDL Recognizes Success in 2019 and Prepares for Bigger Celebrations in 2020*. <https://www.lightday.org/launch-of-idl-2020> (приступљено 14.04.2020)

Петровић, П. (2010): *Символ и спасење: Савремене рефлексije на сотириолошка учења древне Цркве*. Београд: Институт за теолошка истраживања; Православни богословски факултет Универзитета у Београду.

SPIE (2016): *The International Year of Light and Light-based Technologies 2015: a successful community partnership for global outreach; final report*. UNESCO. <http://www.light2015.org/dam/About/IYL2015-Final-Report/IYL2015-Final-Report.pdf> (приступљено 14.04.2020)

Томић, Б. (2015): *Светлост као конституент иконописа: хемијски, физички, физиолошки и теолошки аспекти*. докторска дисертација, Универзитет у Београду.

Томић, Б. М.; Томић, М. М. (2014). Перспектива интердисциплинарног повезивања науке, културе и теологије у 2015. години, *Црквене студије*, 11, 689-696.

Bojan Tomić
Milica Tomić

TRADITION OF LIGHT RESEARCH AND NEW POTENTIAL

Tendency of merging past and present studies of light with the events which will have implications on the future is presented in this paper. Relying on the rich tradition of light research, suitable topics were selected and classified into four sections: Early civilizations, Judeo-Christian civilization, Persons and Old Serbian literature. Previous interdisciplinary integration of science, culture and theology has been extended and brought into connection with the International Day of Light founded in 2017. This conjoint approach represents a potential for modern research, theory and practice, as well as for the presentation.

Византијско-словенска чтенија III

Издавачи

Центар за византијско-словенске студије Универзитета у Нишу
Међународни центар за православне студије, Ниш
Центар за црквене студије, Ниш

За издаваче

Драгиша Бојовић

Штампа

Пунта, Ниш

Тираж

100

ISBN 978-86-80136-21-9

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

27-9(495.02)"04/14"(082)
27-9(497.11)"04/14"(082)
930.85(495.02)"04/14"(082)
930.85(497.11)"04/14"(082)

МЕЂУНАРОДНА научна конференција
Византијско-словенска чтенија (3 ; 2019 ; Ниш)

Византијско-словенска чтенија. 3 : зборник радова са Међународне научне конференције, одржане 23. новембра 2019. године на Универзитету у Нишу године на Универзитету у Нишу / уредници Драгиша Бојовић, Кристина Митић. - Ниш : Универзитет, Центар за византијско-словенске студије : Међународни центар за православне студије : Центар за црквене студије, 2020 (Ниш : Пунта). - 312 стр. ; 25 cm

Радови на више језика. - Тираж 100. - Стр. 9: Бог чини могућим да се дан утростручи / Кристина Митић. - Напомене библиографске референце уз радове. - Библиографија уз сваки рад. - Резимеи на разним језицима.

ISBN 978-86-80136-21-9 (МЦЗПС)

1. Митић, Кристина, 1979- [уредник] [аутор додатног текста]
2. Бојовић, Драгиша, 1964- [уредник]
 - а) Византија -- Црквена историја -- Средњи век -- Зборници
 - б) Србија -- Црквена историја -- Средњи век -- Зборници
 - в) Византија -- Средњи век -- Зборници г) Србија -- Средњи век -- Зборници

COBISS.SR-ID 21775113